URSZULA POŚLADA, GRZEGORZ SZCZYPA
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Biblioteka Główna

START I WSPÓŁCZESNOŚĆ – 70 LAT BIBLIOTEKI UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

Abstrakt

Jubileusz 70-lecia Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej stanowi okazję do analizy historii Biblioteki Głównej UMCS, która towarzyszy macierzystej Uczelni od momentu jej utworzenia. W artykule przyjęto porządek chronologiczny, pozwalający wyznaczyć 3 podstawowe okresy działalności: 1944–1968 (uzyskanie form prawnych przez Bibliotekę, organizacja jej struktury i podstawy zbiorów, rozproszenie instytucji), okres 1968–1989 (czas ustabilizowanego funkcjonowania i konsolidacji, rozwój naukowo-badawczy i wydawniczy, dalsze zmiany organizacyjne), okres 1989 do dziś (przekształcenia strukturalne, przystępowanie do konsorcjów, komputeryzacja, automatyzacja w zakresie opracowania, nowe formy udostępniania zbiorów dzięki elektronicznym bazom danych, wdrożenie szkolenia użytkowników w formie online, stworzenie Biblioteki Cyfrowej UMCS, wprowadzenie dla części zbiorów zasad wolnego dostępu). Poza ukazaniem przeobrażeń, jakim ulegała BG UMCS w obszarze struktur, artykuł jest próbą przybliżenia najważniejszych form jej działalności: dydaktycznej, wydawniczej, dokumentacyjnej oraz kulturotwórczej.

Słowa kluczowe

Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, historia, działalność, struktura

WSTĘP

Historia Biblioteki UMCS została dotychczas przedstawiona w 3 obszerniejszych opracowaniach rocznicowych. Pierwsze, w formie monografii autorstwa Marii Wilczyńskiej[1], obejmowało okres początkowych 30 lat funkcjonowania Biblioteki. Drugie to wydany w 1980 r. szczegółowy przewodnik

[1] M. Wilczyńska, *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: 1944–1974*, Lublin 1976.

autorstwa Zdzisława Kowalskiego i Jadwigi Olczak[2]. Trzeci rys historyczny Biblioteki UMCS to scenariusz wystawy zorganizowanej z okazji 50-lecia autorstwa Stanisławy Wojnarowicz, wydany w jubileuszowym numerze „Folia Bibliologica”[3]. Niniejsze syntetyczne opracowanie ma na celu ukazanie współczesnych zmian w działalności i wynikających z nich przemian w strukturze organizacyjnej Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

STRUKTURA

Powstanie Biblioteki UMCS jest ściśle związane z powołaniem do życia 23 października 1944 r. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Jej pierwszym organizatorem i opiekunem naukowym był prof. dr Narcyz Łubnicki, kierownik Katedry Filozofii na Wydziale Przyrodniczym UMCS, który pełnił tę funkcję do października 1945 r., tj. do czasu zatwierdzenia etatowego kierownika BG UMCS. Została nim Regina Świętochowska-Czajkowska, międzywojenna działaczka oświatowa i bibliotekarka. Funkcję tę sprawowała niespełna rok. Kolejnymi kierownikami Biblioteki byli: mgr Władysław Skoczylas (1946–1950), mgr Jerzy Panas (1951–1953), a następnie dyrektorami: mgr Tadeusz Smołka (1953–1970), doc. dr Jan Gurba (1970–1975), dr Zdzisław Kowalski (1976–1981), dr Mieczysław Wieliczko (1982–1984), mgr Jadwiga Olczak (1984–1991), mgr Teresa Gaworczyk (1991–1994), mgr Teresa Bednarz (1994–1997). Obecnie, od 1998 roku, dyrektorem Biblioteki jest dr Bogusław Kasperek.

We wstępnej fazie powstawania Uniwersytetu, gdy organizowano zakłady naukowe i wydziały, równolegle prowadzono prace nad gromadzeniem księgozbioru. Początkowo postanowiono tworzyć jednostki biblioteczne przy poszczególnych zakładach, w drugiej zaś kolejności organizować książnicę uniwersytecką – Bibliotekę Główną[4]. Już w pierwszym roku istnienia Uniwersytetu powstały 44 biblioteki zakładowe, będące zaczątkiem sieci bibliotecznej. Funkcjonowanie Biblioteki Głównej zostało uregulowane 7 grudnia 1946 r., kiedy Komisja Biblioteczna ustanowiła pierwszy formalny „Regulamin Wypożyczalni i Czytelni”, który ustalał sprawy wewnętrzne oraz wprowadzał zasady udostępniania zbiorów. Za całokształt działalności Biblioteki odpowiadał kierownik, mianowany przez Rektora i podlegający władzom Uczelni. Strukturę Biblioteki, jak i pozostałe sprawy organizacyjne, zatwierdzał Rektor na wniosek kierownika Biblioteki. Do 1952 r., z powodu braku wzorca organizacji dla bibliotek szkół wyższych, Biblioteka UMCS kształtowała się w sposób autonomiczny, uzależniony od specyficznych warunków pracy i aktualnych potrzeb[5]. W 1948 r. powstały pierwsze oddziały biblioteczne: Gromadzenia, Opracowania

[2] Z. Kowalski, J. Olczak, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie: przewodnik*, Lublin 1980.

[3] S. Wojnarowicz, *Półwiecze Biblioteki Głównej UMCS. Informator wystawy*, „Folia Bibliologica” 1998, R. XLII/XLIII (1994/1995), s. 139–188.

[4] Z. Kowalski, J. Olczak, *op. cit.*, s. 7.

[5] M. Wilczyńska, *op. cit.*, s. 9.

i Udostępniania Zbiorów. Ten ostatni dysponował Czytelnią Ogólną, Wypożyczalnią Miejscową i Wypożyczalnią Międzybiblioteczną. W latach 1948–1951 utworzono czytelnię dla pracowników nauki, oddzielną wypożyczalnię podręczników i wyodrębniono Sekretariat Biblioteki. Zatrudnienie w tym okresie wynosiło od 10 do 13 (w 1950 r. – 15) osób, z bardzo różnym poziomem wykształcenia ogólnego i bez zawodowego wykształcenia bibliotekarskiego. W listopadzie 1951 r. wraz ze zmianą kierownictwa nastąpiła zmiana w strukturze Biblioteki, zostały utworzone nowe oddziały i zmieniło się nazewnictwo dotychczas funkcjonujących działów oraz zakres ich obowiązków. Powstało również Biuro Informacji Bibliograficznej, przekształcone w 1953 r. na Dział Informacji Bibliograficznej. W dniu 4 czerwca 1952 r. została wydana przez Radę Ministrów uchwała nr 477 o wzorcowym statusie szkoły wyższej, regulująca również status i zadania biblioteki uniwersyteckiej[6].

Na mocy powyższej uchwały w 1953 r. w Bibliotece Głównej wprowadzono stanowisko dyrektora w miejsce dotychczasowego stanowiska kierownika Biblioteki, a w 1956 r. stanowisko wicedyrektora, obsadzone przez mgr Marię Jasienowicz. W tym czasie wciąż następowały zmiany w sieci bibliotek zakładowych. Jedne, w wyniku wyodrębnienia ze struktury UMCS Akademii Medycznej, a w późniejszym czasie Wyższej Szkoły Rolniczej, zostały wcielone wraz ze zbiorami do tych uczelni; inne, przy wciąż zmieniającej się strukturze Uniwersytetu, powstawały lub ulegały przekształceniom, tworząc w 1955 r. 88 jednostek podległych Bibliotece Głównej. Tak obszerna sieć biblioteczna wymagała lepszej i skuteczniejszej koordynacji pracy oraz silniejszego powiązania z Biblioteką Główną, dlatego też w 1954 r. w Bibliotece utworzono 1-osobowy Referat Bibliotek Zakładowych, który organizacyjnie należał do Działu Informacji Bibliograficznej. Referat ten prowadził prace instruktażowe, zaopatrywał biblioteki zakładowe w niezbędne druki biblioteczne, zajmował się importem wydawnictw dla całej sieci bibliotecznej Uczelni oraz rozpoczął prace nad budowaniem katalogu centralnego sieci bibliotecznej. W 1959 r. Referat Bibliotek Zakładowych został przekształcony w Oddział Bibliotek Zakładowych. W strukturze organizacyjnej funkcjonowały następujące jednostki:

1. Dyrekcja (2 osoby).
2. Oddział Gromadzenia Zbiorów (5 osób).
3. Oddział Opracowania Zbiorów (7 osób).
4. Oddział Katalogów (4 osoby) – utworzony 1 stycznia 1959 r.
5. Oddział Udostępniania Zbiorów (8 osób).
6. Oddział Informacji Bibliograficznej (3 osoby).
7. Oddział Bibliotek Zakładowych (3 osoby) – utworzony 1 lipca 1959 r.
8. Oddział Zbiorów Specjalnych (3 osoby).
9. Sekcja Administracyjna (10 osób).

Stan zatrudnienia na 1959 r. w Bibliotece Głównej UMCS wynosił 45 osób. W kolejnej dekadzie działalności bibliotecznej nastąpiły tak znaczące zmiany jak:

---

[6] *Uchwała nr 477 Rady Ministrów z dn. 4 czerwca 1952 r. w sprawie wzorcowego statutu szkoły wyższej*, załącznik, M. P. nr A-57, poz. 883, § 42–48.

powstanie Oddziału Opracowania Czasopism (1964), utworzonego z dotychczas działającego Referatu Czasopism, podlegającego Oddziałowi Opracowania Druków Nowych; utworzenie Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów (1965), niezbędnego przy scaleniu i uporządkowaniu rozproszonych zbiorów bibliotecznych; zorganizowanie Oddziału Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych (1968) w celu rozwinięcia dydaktyki bibliotecznej i pracy naukowo-badawczej w zakresie bibliografii, nauki o książce i bibliotekoznawstwa; udostępnienie dla czytelników Gabinetu Muzycznego (1969) przy Oddziale Zbiorów Specjalnych.

W 1976 r. ustabilizowano sieć bibliotek wydziałowych, instytutowych i zakładowych. *Zarządzeniem Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 26/76 z dnia 12 października 1976 r. w sprawie organizacji i działania bibliotek w jednostkach działalności podstawowej Uniwersytetu* ustanowiono 22 biblioteki sieci powołane na stałe oraz 18 jednostek funkcjonujących tymczasowo przy Wydziale Prawa i Administracji oraz Wydziale Ekonomicznym, do czasu przekształcenia ich w biblioteki instytutowe tych wydziałów. W 1979 r. sieć biblioteczna liczyła 41 jednostek, w tym: biblioteki wydziałowe – 2, instytutowe – 12, zakładowe – 26, filie – 1. We wszystkich bibliotekach zakładowych wprowadzono jednolity regulamin, określający sprawy organizacyjne oraz zasady gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów.

Zmiany, jakie zostały dokonane w Bibliotece Głównej na początku lat 80. ubiegłego stulecia, to utworzenie Czytelni Bibliologicznej przy Oddziale Prac Naukowych i likwidacja Sekcji Informacji Patentowej. Nastąpiły również kolejne przekształcenia sieci bibliotecznej wynikające ze zmian struktury Uniwersytetu. Władze uniwersyteckie, jak również dyrekcja Biblioteki Głównej, dążyły do scalania rozproszonych księgozbiorów zakładowych oraz tworzenia bibliotek instytutowych i wydziałowych. W 1989 r. wprowadzono zarządzeniem rektorskim nowy regulamin Biblioteki UMCS, określający strukturę systemu biblioteczno-informacyjnego, którą tworzyły Biblioteka Główna oraz 5 bibliotek wydziałowych, 10 instytutowych, 9 zakładowych. Nadzór nad systemem bibliotecznym, w myśl *Ustawy z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym*, sprawował Dyrektor Biblioteki Głównej[7].

W 1991 r. na podstawie *Ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym* przestała działać na UMCS Rada Biblioteczna, będąca organem kolegialnym, kierującym wspólnie z Dyrektorem Biblioteki systemem biblioteczno-informacyjnym. Nowo powołana Rada Biblioteczna, w myśl *Statutu Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej z 8 lipca 1991 r.*, stała się organem opiniodawczo-doradczym podległym Rektorowi[8].

Rok 1994 był dla Biblioteki UMCS przełomowy w związku z przystąpieniem do Międzyuczelnianego Zespołu Koordynacyjnego ds. Wdrożenia VTLS i utworzeniem lubelskiego konsorcjum bibliotek naukowych. Wraz z implementacją zintegrowanego systemu bibliotecznego VTLS w strukturze Biblioteki Głównej została utworzona Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji Biblioteki przekształcona w 1998 r.

[7] *Zarządzeniem Rektora UMCS nr 13, 14/89 z dnia 23 sierpnia 1989 r.*

[8] *Statut Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1991, § 40, s. 21.

w Oddział Komputeryzacji[9]. W 2003 r. nastąpiła likwidacja Oddziału Bibliotek Zakładowych oraz Sekcji Czytelń przy Oddziale Udostępniania[10]. W tym samym czasie połączono Oddział Opracowania Rzeczowego z Oddziałem Opracowania Druków Zwartych Nowych i utworzono jeden Oddział Opracowania Zbiorów. Kolejne znaczące zmiany w strukturze Biblioteki Głównej nastąpiły po pierwszych 10 latach XXI w. Wówczas w 2011 r. uległa likwidacji Czytelnia Bibliologiczna, której zbiory zostały włączone do księgozbioru Czytelni Informacji Naukowej. W listopadzie 2013 r. Biblioteka oddała do użytku czytelnikom 2 obszary księgozbioru sklasyfikowanego według Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, udostępnianego na zasadach wolnego dostępu. W tym samym roku nastąpiła likwidacja Czytelni Czasopism Bieżących, mieszczącej się na III piętrze w nowym skrzydle Biblioteki, a jej księgozbiór przeniesiono do odnowionej Czytelni Czasopism na parterze gmachu głównego. Na mocy Zarządzenia nr 120 z 19 grudnia 2013 r. włączono do Biblioteki Głównej Centrum Dokumentacji Europejskiej i przejęto jego zbiory. Obecnie system biblioteczno-informacyjny UMCS tworzą Biblioteka Główna i 18 bibliotek specjalistycznych, w tym 8 wydziałowych i 5 instytutowych[11]. Struktura organizacyjna Biblioteki Głównej obejmuje 10 następujących oddziałów:

1. Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów.
2. Oddział Opracowania Zbiorów.
3. Oddział Wydawnictw Ciągłych.
4. Oddział Przechowywania i Ochrony Zbiorów.
5. Oddział Udostępniania Zbiorów.
6. Oddział Informacji Naukowej.
7. Oddział Zbiorów Specjalnych.
8. Oddział Komputeryzacji.
9. Samodzielną Sekcję Kontroli Zbiorów.
10. Samodzielną Sekcję Reprografii i Konserwacji Zbiorów.

SYTUACJA LOKALOWA BIBLIOTEKI UMCS

Biblioteka kształtującego się Uniwersytetu przechodziła podobne trudności, co jej macierzysta jednostka: do najpoważniejszych zaliczały się z pewnością problemy lokalowe, braki w wyposażeniu, niedostateczna liczba etatów. U zarania działalności Biblioteki (październik 1944) książki gromadzono w pokoju należącym do Katedry Filozofii UMCS na ul. Głowackiego 2, dopiero w 1945 r. udało się wygospodarować 2 samodzielne pomieszczenia o powierzchni 36 m^2 w tym samym budynku[12].

---

[9] *Zarządzeniem Rektora UMCS nr 18 z 1995 r.*; *Zarządzeniem Rektora UMCS nr 18/98 z dnia 29 maja 1998 r.*

[10] *Zarządzeniem Rektora UMCS nr 49/2003.*

[11] *Zarządzeniem Rektora UMCS nr 18/2014.*

[12] Szczegółowe informacje dotyczące początków funkcjonowania BG UMCS można znaleźć w wielu zachowanych materiałach źródłowych zgromadzonych w Archiwum UMCS (większość dokumentów pozbawiona jest indywidualnej sygnatury), m.in.: List W. Skoczylasa do Dyrekcji

W 1946 r. przeniesiono Bibliotekę do 3 pokoi o powierzchni ok. 130 m^2, znajdujących się przy ul. Głowackiego 8 (funkcjonował tam magazyn, czytelnia i pokój pracowniczy) oraz uzyskano 2 pomieszczenia magazynowe przy ul. Lubartowskiej 53 i 57. Od 1948 r. główną siedzibą stał się lokal przy ul. Staszica 4 (powierzchnia 185 m^2). W kolejnym roku otrzymano 4 pomieszczenia w budynku przy pl. Stalina 3 (dzisiejszy pl. Litewski), gdzie uruchomiono wypożyczalnię i czytelnię. Jednocześnie z omawianymi zmianami rozpoczęto przenoszenie księgozbioru „zbiorów zabezpieczonych", liczącego ok. 140 tys. wol., mającego stać się jednym z fundamentów nowej biblioteki[13]. Początkowo został on ulokowany w pomieszczeniach przy ul. Lubartowskiej 57 i 53, częściowo przy ul. Głowackiego 8 (poddasze) i ul. Fabrycznej 14 (wynajmowane po sklepie); później część przeniesiono na ul. Grodzką 7; po pewnym czasie (1954) przeniesiono go do baraku przy pl. Litewskim 3 i do budynku AZS w miasteczku akademickim; ostatecznie zbiory zawędrowały do otrzymanych przez Bibliotekę w 1952 r. poklasztornych pomieszczeń na ul. Podgrodzie 4 (dzisiejsza ul. Dolna Panny Marii), a w końcu do piwnic w gmachu Wydziału Fizyki.

Powodem wielokrotnych przenosin księgozbioru była utrata dotychczas zajmowanych pomieszczeń – niestety nowo otrzymane również nie były przystosowane do przechowywania książek, wskutek czego składowano je w stosy, by maksymalnie wykorzystać dostępne miejsce. Przekształcenie profilu gromadzenia na uniwersalny, przy jednoczesnym coraz większym napływie zbiorów i rosnącym zapotrzebowaniu czytelników, szybko wyczerpały rezerwy magazynowe Biblioteki. Już w 1955 r. diagnozowano, że jedynie gmach projektowany przy ul. Nowotki byłby w stanie rozwiązać narastające problemy lokalowe[14].

BU w Poznaniu z 9.03.1950 r., sygn. Bibl. 9/2, Archiwum UMCS; *Materiał do pogadanki radiowej* W. Skoczylasa z 30.05.1950 r., sygn. Bibl. 9/2, Archiwum UMCS; *Sprawozdanie z działalności BG UMCS 1945–48*, sygn. Bibl. 9/13, Archiwum UMCS; *Sprawozdanie z 5-letniej działalności BG UMCS,* sygn. Bibl. 9/1, Archiwum UMCS. Poza wspomnianą już monografią M. Wilczyńskiej z 1976 r. wiele informacji dostarczają mniejsze informatory, m.in.: *Informator dla czytelników*, oprac. S. Fedorko, Lublin 1954; M. Adriankowa, *Problemy organizacyjne Bibliotek Zakładowych UMCS w Lublinie*, Lublin 1966; S. Fedorko, *Informator dla czytelników*, Lublin 1963 i wyd. zmienione 1969; *Działalność Biblioteki w roku 1970*, oprac. M. Jasionowicz, Lublin 1971; Z. Kowalski, J. Olczak, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: przewodnik,* Lublin 1980; M. Wilczyńska, *Biblioteka Główna: informator*, Lublin 1994.

[13] „Zbiory zabezpieczone" pochodziły z poniemieckich oraz poziemiańskich bibliotek, zwykle był to księgozbiór nieprzydatny wobec profilu Uniwersytetu, którego większość – po trwającej wiele lat selekcji – przekazano innym bibliotekom. W latach 1945–1947 Biblioteka otrzymała ok. 150 tys. wol., w 1947 r. kolejne 10 tys. W 1952 r. w zachowanym w Archiwum UMCS liście do Ministerstwa Oświaty Rektor Dobrzański pisał, że w latach 1953–1955, dzięki pracom zleconym, dokonano selekcji 120 tys. wol.; w odpowiedzi na pismo z Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z 7.02.1966 r. Rektor Seidler zadeklarował liczbę zbiorów zabezpieczonych czekających na opracowanie na ok. 10 tys. wol., których opracowanie zajmie ok. 2 lat.

[14] Zob. m.in. pismo rektorskie z dnia 23.07.1955 r. adresowane do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego; pismo omawiające sytuację lokalową BG adresowane do przewodniczącego Senackiej Komisji Bibliotecznej; pismo Biura Rady Czytelnictwa przy Prezesie Rady Ministrów nr RCK 269/54 z dnia 5.04.1954. Wszystkie dokumenty pochodzą z: *Dziennik korespondencyjny 1953–1964*, sygn. Bibl. 9/139, Archiwum UMCS.

W roku akademickim 1955/1956 żaden z lokali zajmowanych przez Bibliotekę nie był przystosowany do celów bibliotecznych (ul. Podgrodzie 4, pl. Stalina 3, ul. Nowotki 8), wciąż brakowało czytelni czasopism, czytelni dla pracowników naukowych oraz pomieszczenia na zbiory specjalne (jedyna czytelnia obejmowała 2 pokoje mieszczące maksymalnie 60 czytelników).

Plany budowy nowego gmachu bibliotecznego spełzły tymczasowo na niczym – w 1957 r. wykreślono z planu inwestycyjnego Uniwersytetu na lata 1955–1960, jednak dzięki współpracy władz UMCS z lokalnymi władzami i sąsiednimi uczelniami uchwalono powstanie wspólnego gmachu dla 4 bibliotek uniwersyteckich Lublina.

Od 1955 r., kiedy zgłaszano katastrofalny stan lokalowy Biblioteki, przez 13 lat uzyskiwano kolejne, zwykle niewielkie, pomieszczenia. Przed przeprowadzką do własnej siedziby Bibliotekę tworzyły działy rozmieszczone w różnych punktach miasta:

1. Dyrekcja, czytelnie, Wypożyczalnia Międzybiblioteczna, Oddział Informacji Naukowej, Oddział Bibliotek Zakładowych, Oddział Gromadzenia na ul. Narutowicza 4 (8 sal po Muzeum Lubelskim).
2. Katalogi dla czytelników, Wypożyczalnia Miejscowa, magazyn druków zwartych, Pracownia Fototechniczna na pl. Litewskim 3.
3. Oddział Czasopism – magazyn i czytelnia, Samodzielna Sekcja Starych Druków na ul. Podgrodzie 4 (zwolnione przez Bibliotekę KUL).
4. Oddział Zbiorów Specjalnych na ul. Akademickiej 12 (budynek BiNoZ).
5. Czytelnia Fizyki na ul. Nowotki 8.
6. Wypożyczalnia i czytelnia podręczników[15] w Chatce Żaka na ul. Nowotki 14.
7. Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych na ul. Pstrowskiego 12[16].

Przeprowadzka Biblioteki do samodzielnego budynku po ćwierćwieczu rozproszenia pozwoliła na zaspokojenie potrzeb wszystkich oddziałów i magazynu – w 1964 r. zajmowana przez Bibliotekę powierzchnia użytkowa liczyła 1800 m^2, natomiast w 1969 r. – już 4920 m^2. Gmach Biblioteki Międzyuczelnianej, budowany w latach 1963–1967, został zaprojektowany przez Tadeusza Witkowskiego, który umiejscowił budynek na szlaku łączącym akademiki z obiektami dydaktycznymi. Witkowskiemu udało się nieco odsunąć gmach od ulicy i skierować czytelnie na

[15] Jednym z przykładów obrazujących kłopoty Biblioteki mogą być również dzieje wypożyczalni podręczników akademickich – w 1951 r. uruchomiono na pl. Stalina 3 tzw. podręcznikarnię, której zbiory pochodziły nie tylko z BG, lecz również z darów zakładów UMCS oraz ZSP. Punkt ten był obsługiwany przez osobę pozostającą na etacie administracyjnym (nie bibliotecznym), jednak od 1 stycznia 1953 r. z powodu odebrania Bibliotece części pomieszczeń podręcznikarnię zlikwidowano, a jej księgozbiór został rozprowadzony po odpowiadających mu zakładach. Dyrekcja BG deklarowała pomoc w otwarciu nowego punktu tego rodzaju, cedując konieczność znalezienia lokalu na władze Uniwersytetu – wypożyczalnia ta odrodziła się w budynku Chatki Żaka w 1963 r. – zob. Pismo T. Smołki z dnia 10.10.1953 r. adresowane do Rektoratu, *Podstawy prawne (...) 1952–53*, sygn. Bibl. 9/3, Archiwum UMCS.

[16] Zob. „Biblioteka Uniwersytecka", dokument nr 17/66, *Sprawozdania 1952–66*, sygn. Bibl. 9/19, Archiwum UMCS; także „Biblioteka Uniwersytecka", dokument z 1.10.1965 r., lokalizacja jw.

tyły, ku części ogrodowej. Część podstawowa budynku składa się z 8 kondygnacji, dominuje część górna z charakterystycznymi oknami, przywodzącymi na myśl stojące na półce książki[17]. Piętra od drugiego do szóstego zajęły magazyny. Przyjęte rozwiązania konstrukcyjne pozwoliły na maksymalne skrócenie drogi książki do czytelnika. Łączna kubatura budynku wynosi 34,967 m^3, magazyny przewidziano na 1,4 mln wol. W gmachu były czynne 3 duże i 2 małe czytelnie o łącznej liczbie 300 miejsc. Trzeba zaznaczyć, że w budynku (zgodnie z projektowaną Biblioteką Międzyuczelnianą) swoje siedziby miały również: Biblioteka Wyższej Szkoły Rolniczej, Biblioteka Wyższej Szkoły Inżynierskiej, magazyn Biblioteki Akademii Medycznej i kilka jednostek UMCS.

Rozbudowę budynku Biblioteki rozpoczęto dopiero w 1992 r., jednak w nowej przestrzeni nie przewidziano magazynów. W 1999 r. przejęto pomieszczenia o powierzchni ok. 1900 m^2, umieszczając w nich Oddział Wydawnictw Ciągłych z nowo utworzoną Czytelnią Czasopism Bieżących, Oddział Zbiorów Specjalnych, Oddział Informacji Naukowej, Czytelnię Bibliologiczną i Pracownię Reprografii. Kolejne większe migracje w ramach systemu bibliotecznego UMCS odnotowano w 2004 r., kiedy w wyniku przeprowadzki Biblioteki Instytutu Nauk o Ziemi do nowych pomieszczeń przy alei Kraśnickiej przetransportowano ponad 124 tys. wol. W 2005 r. nastąpiła przeprowadzka Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej do budynku na terenie miasteczka Politechniki przy ul. Nadbystrzyckiej, dzięki czemu BG UMCS udało się odzyskać ponad 580 m^2 powierzchni[18]. Na Wydziale Humanistycznym utworzono Bibliotekę Wydziałową, która zgromadziła liczący 272 tys. wol. księgozbiór bibliotek instytutowych. Biblioteka ta posiada powierzchnię 1560 m^2, z których 730 m^2 oddano do dyspozycji czytelników (205 miejsc, 12 stanowisk komputerowych, ponad 40 tys. wol. księgozbioru podręcznego). W 2007 r. Biblioteka otrzymała 200 m^2 powierzchni na VI piętrze po Archiwum UMCS, które scentralizowano w wyremontowanym gmachu na ul. Sowińskiego[19]. W 2011 r. zlikwidowano mieszczącą się na III piętrze Czytelnię Bibliologiczną, a jej księgozbiór przeniesiono do Czytelni Informacji Naukowej, natomiast opuszczone pomieszczenie przeznaczono na Pracownię Digitalizacji.

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

Gromadzenie

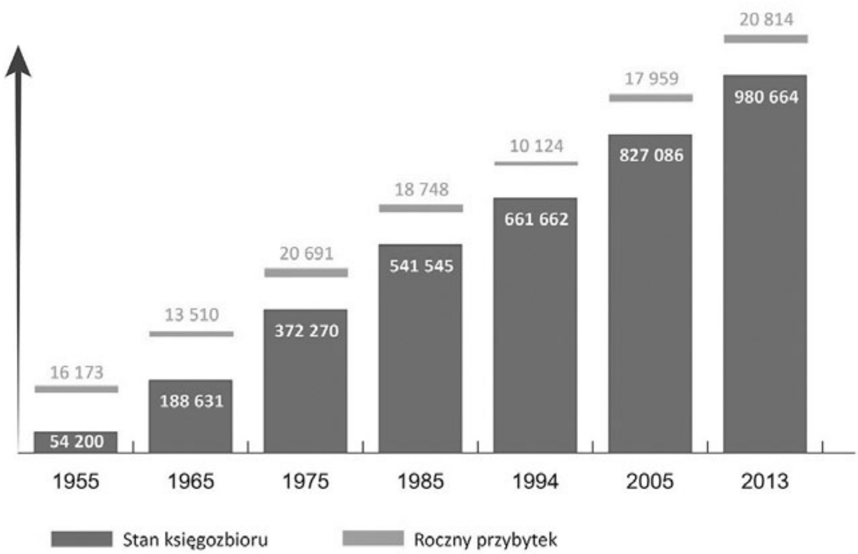
Profil gromadzonego przez Bibliotekę księgozbioru był uzależniony od potrzeb Uczelni – w pierwszych latach pozyskiwano głównie wydawnictwa z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, medycznych, weterynaryjnych i filozoficznych.

[17] I. Pastuszko, *Architektura Dzielnicy Uniwersyteckiej w Lublinie*, Lublin 2013, s. 92–93.

[18] *Sprawozdanie z działalności BG UMCS w 2005 r.*

[19] A. Łosowska, *Archiwum UMCS w nowej siedzibie*, „Wiadomości Uniwersyteckie" 2007, nr 3, s. 19–20.

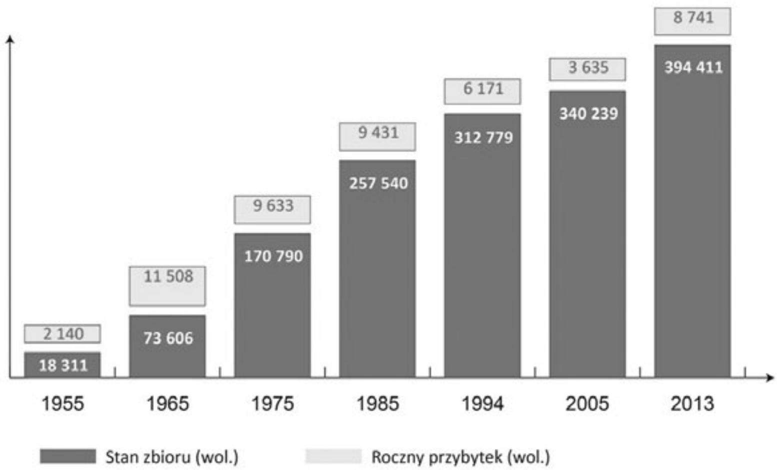
Wraz z powstaniem nowych wydziałów rozpoczęto gromadzenie dzieł z zakresu nauk humanistycznych, prawnych i społecznych. Zalążek powstającego księgozbioru stanowiły dary różnych instytucji oraz osób prywatnych z kraju i zagranicy. Od 1945 r. do Biblioteki zaczęły napływać „zbiory zabezpieczone". Z czasem ważną rolę w kształtowaniu księgozbioru odgrywało kupno książek i czasopism oraz wymiana międzybiblioteczna. Warto zaznaczyć, że przyznany w 1954 r. przywilej pełnego egzemplarza obowiązkowego (EO) stał się głównym źródłem nabytków bibliotecznych. Zadania związane z gromadzeniem zbiorów były w całości realizowane przez Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów do 1998 r., kiedy to w ramach wprowadzenia nowej struktury organizacyjnej bieżący wpływ czasopism z EO i prenumeraty przejął Oddział Wydawnictw Ciągłych. Obecnie zbiory Biblioteki Głównej mają charakter uniwersalny, obejmują 1 679 845 jedn. ewid., natomiast cały zasób systemu biblioteczno-informacyjnego, na który składają się Biblioteka Główna i 18 bibliotek specjalistycznych, liczy 2 680 112 wol. i jedn. ewid. (stan na 31.12.2013).

Wykres 1. Wzrost liczby wydawnictw zwartych

Źródło: Opracowanie U. Pošlada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Od początku lat 90. procedurę zakupu zbiorów oparto na ścisłej współpracy z pracownikami i studentami UMCS, oddając do ich dyspozycji internetowy formularz postulatów oraz możliwość telefonicznego bądź osobistego zgłaszania zapotrzebowania na konkretne tytuły. Obecnie znaczna część nowych nabytków powstaje na podstawie list nadesłanych z poszczególnych zakładów naukowych; priorytetem gromadzenia są nabytki niezbędne do badań naukowych i dydaktyki. W roku sprawozdawczym 2013 odnotowano wpływ 29 689 jedn. ewid., z czego do

Wykres 2. Wpływ wydawnictw ciągłych w wybranych latach

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

zbiorów zakwalifikowano 22 881 pozycji z akcesją i 107 bez akcesji, nie zakwalifikowano do zbiorów 6701 jedn. ewid.

Od 2009 r., kiedy zaczęto gromadzić również podręczniki w wersji elektronicznej, znacznie rozwinął się zasób e-książek. W 2013 r. utrzymywano dostęp do 1318 książek elektronicznych, z czego aż 1154 to podręczniki i monografie polskie wydawane przez PWN w serwisie Ibuk.pl. Sumaryczny wpływ wydawnictw zwartych, ciągłych, zbiorów specjalnych i e-książek (od 2009) w latach 1998–2013 ilustrują poniższe zestawienia[20]:

Tab. 1. Wpływ wydawnictw zwartych, ciągłych i zbiorów specjalnych do zbiorów BG UMCS

Rok	Liczba woluminów	Rok	Liczba woluminów
1998	19 697	**2006**	21 006
1999	18 492	**2007**	17 583
2000	20 037	**2008**	20 043
2001	19 211	**2009**	20 445
2002	20 111	**2010**	24 033
2003	21 423	**2011**	24 215
2004	21 178	**2012**	22 557
2005	21 315	**2013**	22 881

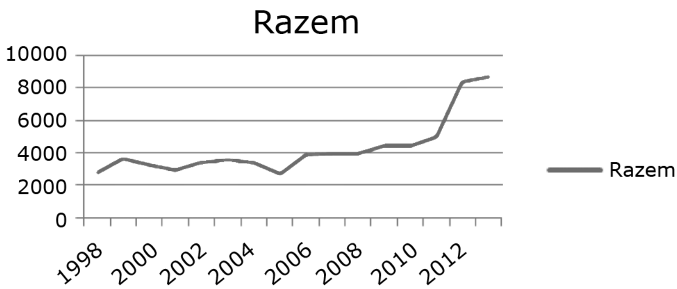
Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

[20] Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rocznych BG UMCS za lata 1998–2013.

Tab. 2. Wpływ czasopism do zbiorów BG UMCS

Rok	Liczba woluminów	**Rok**	Liczba woluminów
1998	2781	**2006**	3863
1999	3 634	**2007**	4000
2000	3243	**2008**	4007
2001	2975	**2009**	4457
2002	3457	**2010**	4463
2003	3544	**2011**	5035
2004	3436	**2012**	8431
2005	2 712	**2013**	8733

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Wykres 3. Rozwój zasobów BG UMCS

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Można odnotować systematycznie rosnący wpływ zbiorów tradycyjnych i elektronicznych, z których pierwsze pochodzą przede wszystkim z EO, drugie z kupna.

Opracowanie

W pierwszych latach funkcjonowania Biblioteki zbiory były opracowywane systemem skróconym, katalogowano głównie księgozbiór podręczny i podręczniki. Od 1955 r. nastąpiło rozdzielenie opracowania zbiorów. Od tej pory zbiory zwarte katalogowane były przez Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych (obecnie Oddział Opracowania Zbiorów), wydawnictwa ciągłe przez Oddział Opracowania Wydawnictw Ciągłych (obecnie Oddział Wydawnictw Ciągłych), zbiory specjalne przez Oddział Zbiorów Specjalnych. Od 1994 r. Biblioteka rozpoczęła tworzenie bazy katalogowej w systemie VTLS. Od tego momentu nastąpiła diametralna zmiana pracy Oddziału Opracowania Zbiorów, który od 1996 r. zaprzestał tradycyjnego kartkowego katalogowania zbiorów na rzecz tworzenia opisów elektronicznych. Automatyzacja procesów opracowania zbiorów znacznie podniosła wydajność i tempo pracy.

Od 2002 r. BG UMCS współpracuje czynnie z Centrum NUKAT w zakresie opracowania zbiorów w centralnym narodowym katalogu NUKAT. W latach 2010–2013 uczestniczono również w realizacji scalania opisów katalogowych z katalogiem NUKAT w ramach projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej", realizowanego w latach 2008–2013. Według ostatnich zestawień, udostępnionych na portalu NUKAT[21], BG UMCS wprowadziła 93 955 rekordów khw, na które składało się: 42 529 haseł osobowych/korporatywnych, 5887 haseł przedmiotowych, 38 248 haseł rozwiniętych, 3364 tytuły ujednolicone, 3487 tytułów serii, 440 nazw.

Zdecydowaną większość rekordów stanowiły hasła osobowe/korporatywne (45%) oraz hasła rozwinięte (41%).

Tab. 3. Zestawienie wprowadzonych i skopiowanych rekordów bibliograficznych.

Rekordy	Wprowadzone rekordy	Skopiowane rekordy
Bibliograficzne zwarte	53 840	420 598
Bibliograficzne ciągłe	4 658	13 860
Bibliograficzne razem	58 498	434 458

Źródło: Opracowanie U. Pośladа, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Większość rekordów BG UMCS kopiuje z NUKAT (88%), wprowadza do niego 12% opracowanych rekordów, natomiast całkowita liczba wprowadzonych rekordów bibliograficznych to 58 498. W ostatnim roku sprawozdawczym wprowadzono 21 553 opisów egzemplarza książek, dokumentów elektronicznych i dźwiękowych.

Tab. 4. Rekordy khw wprowadzone przez BG UMCS w poszczególnych latach[22]

Rok	Liczba	**Rok**	Liczba
2002	1569	**2008**	5553
2003	5234	**2009**	3951
2004	6176	**2010**	3780
2005	4958	**2011**	4305
2006	4864	**2012**	3691
2007	6667	**2013**	2818

Tendencja spadkowa, którą można zaobserwować w powyższym zestawieniu, wynika z coraz większego nasycenia katalogu centralnego opracowanymi już rekordami i dłuższej drogi książki w Bibliotece Głównej UMCS, spowodowanej większą liczbą gromadzonych zasobów i przekierowaniem części wysiłków na potrzeby księgozbioru z obszaru Wolnego Dostępu.

[21] Zakładka służąca do generowania statystyk: *Biblioteki NUKAT*, [online] http://centrum.nukat.edu.pl/ [dostęp: 30.08.2014].

[22] Dane za: http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=10&stid=1&sb= LUBL_U [dostęp: 30.08.2014].

Udostępnianie

Udostępnianie zbiorów i czytelnictwo należało zawsze do podstawowych funkcji działalności Biblioteki UMCS i traktowane było jako zagadnienie największej wagi, które określało politykę gromadzenia zbiorów, sposobu ich opracowywania, decydowało o liczbie i rodzajach katalogów, wpływało na organizację pracy magazynów oraz wyznaczało kierunek rozwoju, organizacji i zasad udostępniania[23].

Obecnie udostępnianie bazuje na 5 agendach: Wypożyczalni Miejscowej, Wypożyczalni Międzybibliotecznej, Czytelni Ogólnej, Czytelni Wolnego Dostępu, Czytelni Czasopism. Już w 1998 r. uruchomiono elektroniczną rejestrację wypożyczeń: wykonano w tym celu wieloaspektową aplikację „Czytelnicy" w systemie MS Access, umożliwiającą tworzenie danych dla katalogowej bazy VTLS; opracowano ekstrakcję danych z bazy osobowej UMCS i import danych do bazy „Czytelnicy VTLS"; opracowano funkcję wydruku kart czytelników; przetłumaczono i przystosowano do potrzeb BG UMCS komunikaty bazy katalogowej (OPAC-u) dotyczące funkcji wypożyczeń; ustawiono parametry systemu w zakresie rejestracji wypożyczeń, zwrotów, prolongat i rezerwacji. W 2000 r. wypożyczenia z bazy komputerowej sięgały 90% zrealizowanych rewersów.

W 2013 r. udostępniono w Bibliotece Głównej ogółem 374 984 jedn. ewid. (290 204 wol. druków zwartych, 35 102 wol. wydawnictw ciągłych). Czytelnicy indywidualni wypożyczyli: 201 943 wol. druków zwartych. Łączna liczba aktywnych kont czytelników wynosiła 15 542[24].

W zestawieniu obejmującym ostatnie lata poszczególne statystyki prezentują się następująco:

Tab 5. Udostępnienia zbiorów w Bibliotece Głównej UMCS

Lokalizacja udostępniania	2009	2010	2011	2012	2013
Czytelnie	196 864	190 016	151 799	124 011	122 421
Wypożyczalnia Miejscowa	191 940	194 850	189 673	229 734	200 527
Wypożyczalnia Międzybiblioteczna	3 305	3 213	3 024	2 906	2 666

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rocznych BG UMCS za lata 2009–2013.

Zestawienia obrazują utrzymywanie się względnie stałego poziomu udostępniania w Wypożyczalni Miejscowej, lekki spadek wypożyczeń w Wypożyczalni Międzybibliotecznej oraz tendencje spadkowe w czytelniach. Przeciwdziałaniem, mającym dostosować udostępnianie do oczekiwań współczesnego użytkownika, jest stopniowe wprowadzanie Wolnego Dostępu (WD). Prace organizacyjne z tym związane rozpoczęto w 2012 r. od modernizacji lokalowej przestrzeni 2 pierwszych obszarów dostępu do zbiorów: Czytelni I (książki z dziedzin nauk pomocniczych historii, nauk historycznych, nauk społecznych, nauk politycznych i prawa) i Czytelni

[23] M. Wilczyńska, *op. cit.*, s. 97.

[24] Zob. *Sprawozdanie z działalności BG i bibliotek specjalistycznych UMCS w 2013 r.*

Informacji Naukowej (wielodziedzinowe wydawnictwa informacyjne oraz bibliotekoznawcze i bibliologiczne książki i czasopisma). Przy doborze materiałów do WD przyjęto następujące kryteria selekcji:

– tytuły najczęściej wykorzystywane (na podstawie statystyk wypożyczeń oraz kart książek z czytelni);

– pozycje występujące na listach lektur zalecanych w aktualnych sylabusach z poszczególnych kierunków studiów;

– pozycje wskazane przez biblioteki specjalistyczne, uwzględniające statystyki udostępniania;

– pozycje z dawnego księgozbioru oznaczanego jako „10" (ostatni egzemplarz danego tytułu, pozostawiany w magazynie do udostępniania w czytelniach) oraz „12" (czyli wyodrębnione wielodziedzinowe podręczniki).

W pierwszym etapie wdrażania WD udostępniono ok. 40 tys. wol., opracowanych według Klasyfikacji Biblioteki Kongresu. Wydaje się, że można traktować wprowadzenie Wolnego Dostępu jako trafną odpowiedź na zapotrzebowania współczesnego użytkownika, o czym świadczą m.in. statystyki wskazujące rosnące zainteresowanie tymi zbiorami[25], co zostało przedstawione w tabeli 6.

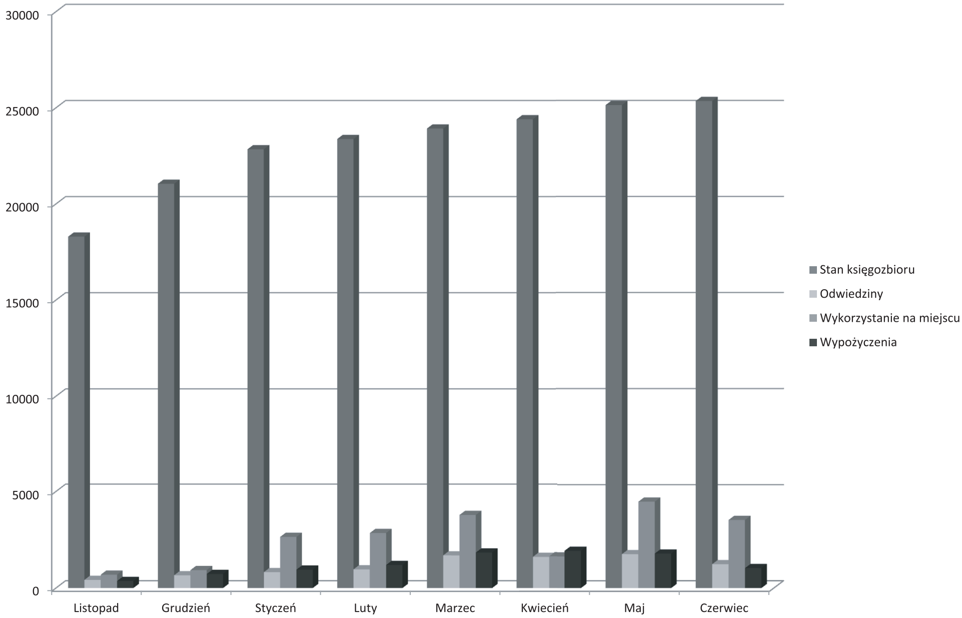
Tab. 6. Zestawienie przyrostu księgozbioru i udostępniania w WD w roku akademickim 2013/2014

2013/2014	Stan księgozbioru	Odwiedziny	Wykorzystanie na miejscu	Wypożyczenia
Listopad	18 300	424	693	365
Grudzień	21 049	662	930	730
Styczeń	22 845	822	2647	955
Luty	23 378	968	2849	1196
Marzec	23 920	1692	3784	1840
Kwiecień	24 403	1616	1645	1942
Maj	25 139	1767	4497	1798
Czerwiec	25 352	1244	3546	1040

Źródło: Opracowanie U. Pośladа, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Przytoczone dane dotyczą Czytelni I. Można zaobserwować w niej stale wzrastającą liczbę dostępnego księgozbioru (w pierwszym miesiącu działalności wynosił on 18 300 wol., w ostatnim uwzględnionym miesiącu semestru akademickiego już 25 352 wol.), wzrastającą liczbę odwiedzin (od 424 w listopadzie, przez rekordowe 1767 w maju, po ostatnie uwzględnione 1244), zwiększającą się liczbę wypożyczeń (od 365, przez rekordowe 1942, po ostatnie 1040) oraz rosnące wykorzystanie zbiorów na miejscu (od 693, przez rekordowe 4497, po ostatnie uwzględnione 3546). W uwzględnionym okresie Czytelnię I odwiedziło 9195 użytkowników, na miejscu udostępniono 20 591 wol., wypożyczono 9866.

[25] Opracowanie własne na podstawie statystyk miesięcznych prowadzonych w Czytelni I.

Wykres 4. Graficzne zestawienie przyrostu księgozbioru i udostępniania w WD w roku akademickim 2013/2014

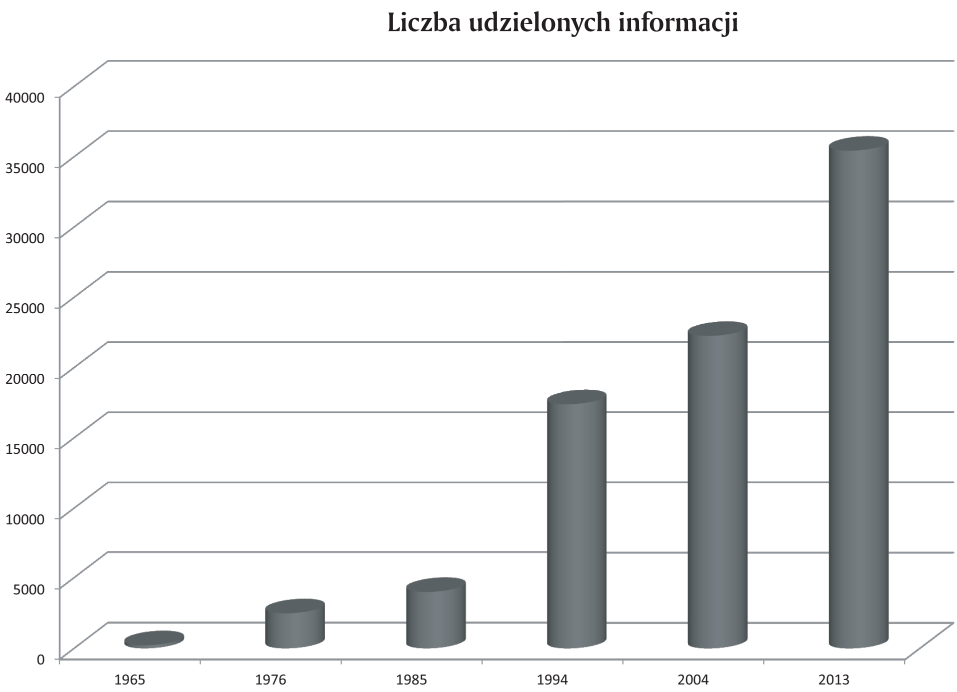
Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Działalność informacyjna i dydaktyczna

Prowadzenie działalności informacyjnej i dydaktycznej jest jednym z podstawowych zadań każdej biblioteki uniwersyteckiej. Analizując 70-letni okres działań w tym zakresie, w Bibliotece Głównej UMCS można zaobserwować wyraźny progres w metodyce i efektywności pracy. Z początkiem lat 90. gruntownym zmianom uległ system udostępniania informacji naukowej. Od tej pory działalność informacyjna opiera się głównie na wykorzystywaniu baz danych, bibliotecznych katalogów online i innych elektronicznych źródeł wiedzy. Na początku lat 90. Biblioteka nabyła pierwsze bazy bibliograficzne i faktograficzne na dyskach CD-ROM, w kolejnych latach licencjonowała stacjonarne, a następnie internetowe bazy bibliograficzne i pełnotekstowe. W obecnej chwili Biblioteka prenumeruje 69 baz danych i udostępnia ponad 60 tys. tytułów elektronicznych czasopism pełnotekstowych oraz ponad 1000 książek elektronicznych polskich i zagranicznych. Komercyjne źródła elektroniczne, prenumerowane przez Bibliotekę Główną UMCS, udostępniane są zdalnie pracownikom i studentom UMCS za pośrednictwem programu HAN – Hidden Automatic Navigator, który został zakupiony i zainstalowany w 2013 r. Daje on nie tylko możliwość określenia uprawnionej grupy użytkowników do korzystania z e-zbiorów spoza sieci uniwersyteckiej, ale umożliwia również analizę statystyczną wykorzystania danego źródła, łącznie z bazami testowymi. Zdalny dostęp do komercyjnych

zasobów został uwarunkowany założeniem konta bibliotecznego przez pracowników i studentów UMCS. W ten sposób oprogramowanie HAN mobilizuje środowisko uniwersyteckie do ściślejszej współpracy z biblioteką uczelnianą.

Zautomatyzowanie dostępu do informacji wyraźnie wpłynęło na liczbę informacji bibliotecznych, bibliograficznych i rzeczowych udzielanych przez Oddział Informacji Naukowej i inne agendy udostępniania w Bibliotece Głównej UMCS, co obrazuje wykres 5.

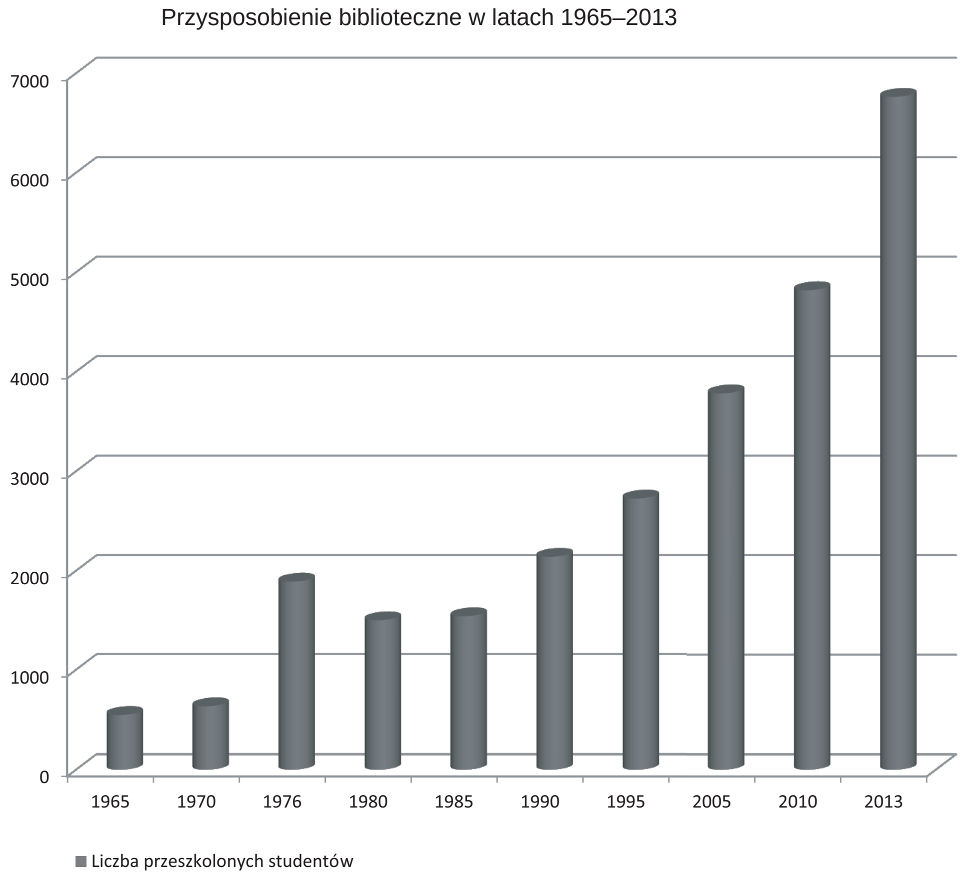

Wykres 5. Łączna liczba udzielanych informacji bibliotecznych, bibliograficznych i rzeczowych w BG UMCS

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Wraz ze zmianą jakości i sposobu udostępniania informacji zmienił się w Bibliotece zakres szkoleń użytkowników. Oddział Informacji Naukowej, oprócz podstawowego szkolenia bibliotecznego, prowadzi obecnie grupowe zajęcia z heurystyki informacyjnej oraz szkolenia indywidualne. Rok 2002 w dydaktyce bibliotecznej był pilotażowy w zakresie wykorzystania e-learningu. We współpracy z Uniwersyteckim Centrum Zdalnego Nauczania i Kursów Otwartych został opracowany kurs internetowy „Pierwsze kroki w bibliotece" – program umożliwiał poznawanie zasad korzystania z biblioteki w trybie indywidualnym i zdalnym. Od 2006 r. kurs przysposobienia bibliotecznego został przeniesiony do przestrze-

ni wirtualnego kampusu Biblioteki. Poddano dalszej modyfikacji podręcznik oraz wprowadzono, zamiast ćwiczeń sprawdzających, test wykonywany w trybie online. Kurs przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku studiów stacjonarnych i zaocznych jest aktualizowany i modyfikowany przez pracowników OIN w każdym roku akademickim.

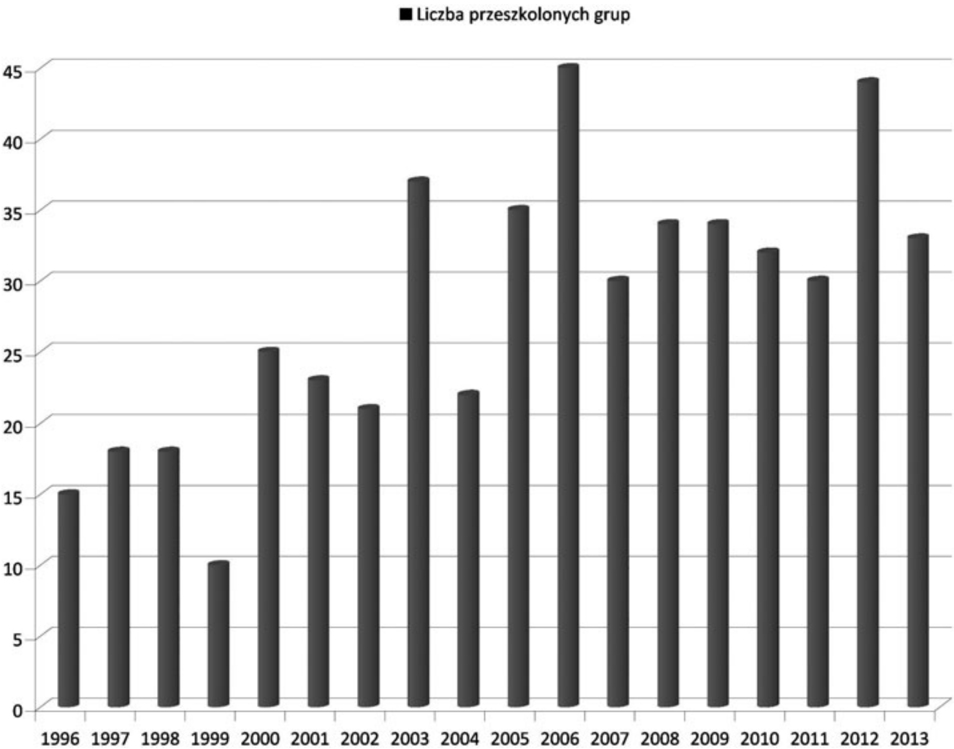

Wykres 6. Liczba przeszkolonych studentów w ramach przysposobienia bibliotecznego w latach 1965–2013

Źródło: Opracowanie U. Pośląda, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

Innym rodzajem zajęć dydaktycznych prowadzonych przez Oddział Informacji Naukowej w BG UMCS są szkolenia w zakresie umiejętności informacyjnych. Liczba tych szkoleń znacznie wzrosła wraz z automatyzacją źródeł informacyjnych.

Zajęcia z heurystyki informacyjnej cieszą się dużym zainteresowaniem odbiorców: średnio w ciągu roku pracownicy OIN szkolą ok. 50 grup obejmujących ponad 25 osób. Są to głównie studenci seminariów licencjackich, magisterskich i doktoranci UMCS. Prowadzone są również indywidualne szkolenia z zakresu

Wykres 7. Liczba grup przeszkolonych w ramach heurystyki informacyjnej
Źródło: Opracowanie U. Pošlada, G. Szczypa na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki UMCS.

rozwijania umiejętności informacyjnych (ok. 600 rocznie) oraz spotkania dla kadry naukowej, promujące nowe źródła informacji.

Działalność wydawnicza

Kolejnym zadaniem koordynowanym i realizowanym przez Bibliotekę Główną UMCS jest działalności naukowa i wydawnicza w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych oraz badań nad zbiorami systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS. Zadanie to realizowane było przez Bibliotekę niemalże od początku jej funkcjonowania. Już w 1953 r. rozpoczęła ona wydawanie „Biuletynu. Wykazu Ważniejszych Nabytków". Początkowo był to kwartalnik. W 1970 r. periodyk ten zmienił tytuł na „Biuletyn Biblioteki UMCS" i od 1980 r. zaczął ukazywać się jako rocznik. W 1989 r. Rada Biblioteczna zaakceptowała projekt zaproszenia Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa do współwydawania „Biuletynu Biblioteki UMCS". Wraz z rozpoczęciem współpracy nastąpiła zmiana tytułu czasopisma na „Folia Bibliologica".

Czasem intensywnego rozwoju działalności naukowo-badawczej i wydawniczej dla Biblioteki UMCS były lata 70. i 80. Od 1972 r. do 1988 r. Biblioteka wydawała „Wykaz Publikacji Pracowników UMCS" za dany rok kalendarzowy. Wydawnictwo to reaktywowano w 2000 r. w postaci bazy internetowej *Bibliografia Publikacji Pracowników UMCS.*

Pracownicy Biblioteki Głównej, zwłaszcza bibliotekarze dyplomowani, w latach 70. i 80. prowadzili prace badawcze z zakresu historii książki i bibliotek oraz uczestniczyli w redagowaniu haseł do *Słownika pracowników książki polskiej, Encyklopedii wiedzy o książce, Polskiego słownika biograficznego, Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* i *Słownika biograficznego miasta Lublina*. Od 1978 r. zaczęto opracowywać i dostarczać do jednostek naukowo-dydaktycznych UMCS „Nowości Biblioteczne. Wydawnictwa Zagraniczne Druków Zwartych" w seriach: „Nauki Społeczne" oraz „Nauki Matematyczno-Przyrodnicze". Do współczesnych osiągnięć wydawniczych Biblioteki Głównej UMCS należy ukazanie się drukiem w 2009 r. pierwszego tomu nowej serii „Prace Biblioteki Głównej UMCS" zatytułowanego *Pierwsze półwiecze polskiego plakatu 1900–1950.* W 2011 r. został wydany drugi tom tej serii pt. *Działalność wydawnicza bibliotek w czasach konwergencji mediów.* Pozycja jest pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez BG UMCS. Seria „Prace Biblioteki Głównej UMCS" wydawana jest pod kierunkiem dyrektora Biblioteki, dr. Bogusława Kasperka.

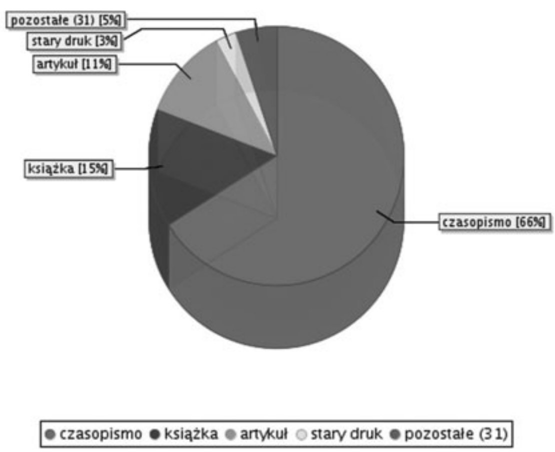
Biblioteka Cyfrowa UMCS

W 2008 r. Biblioteka Główna UMCS podjęła intensywne prace zmierzające do utworzenia własnej, uczelnianej biblioteki cyfrowej. Zakupione zostało oprogramowanie dLibra, z którego korzysta większość bibliotek w Polsce. W październiku 2008 r. Biblioteka Cyfrowa UMCS została udostępniona czytelnikom. Obecnie dysponuje ona 10 tys. zdigitalizowanych publikacji. Zbiory te tworzą następujące kolekcje: „Dziedzictwo kulturowe"; „Nauka i dydaktyka"; „Regionalia". W 2010 r. zasoby Biblioteki Cyfrowej UMCS zostały włączone do europejskiej biblioteki cyfrowej Europeana. Prace doktorskie i habilitacyjne znalazły się w międzynarodowym portalu DART-Europe. W dniu 28 kwietnia 2011 r. w ramach regionalnego projektu *Lubelska Biblioteka Wirtualna* nastąpiło uroczyste podpisanie umowy przez Prezydenta Lublina i władze pozostałych partnerów projektu, w tym przez Bibliotekę Główną UMCS. Udział w tym projekcie przyczynił się do znacznego wzrostu digitalizacji zbiorów bibliotecznych.

Wykres 8. Wzrost digitalizacji zbiorów bibliotecznych

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie statystyk generowanych przez system Biblioteki Cyfrowej UMCS.

Wykres 9. Zestawienie statystyczne według liczby udostępnianych publikacji

Źródło: Opracowanie U. Poślada, G. Szczypa na podstawie statystyk generowanych przez system Biblioteki Cyfrowej UMCS.

Zestawienie statystyczne według liczby udostępnianych publikacji z okresu 6 lat istnienia Biblioteki Cyfrowej wyraźnie wskazuje, że czytelnicy najczęściej korzystają ze zbioru zdigitalizowanych czasopism, następnie wykorzystywane są samoistne artykuły i książki. Bibliotekę Cyfrową UMCS od początku jej funkcjonowania, czyli od 1 maja 2008 r., odwiedziło 1 784 231 czytelników i liczba ta stale rośnie. Tak duże zainteresowanie czytelników świadczy o właściwym doborze zdigitalizowanych zbiorów.

Działalność promocyjna

Działania w zakresie *public relations* podejmowane przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej mają na celu kształtowanie pozytywnego wizerunku Biblioteki wśród szerokiego grona odbiorców usług bibliotecznych zarówno z rodzimej Uczelni, jak i z innych środowisk nauki i kultury w Lublinie. Biblioteka UMCS dąży do rozwoju lokalnego społeczeństwa informacyjnego głównie przez promowanie nowoczesnych źródeł informacji za pomocą własnej strony internetowej, prelekcji i wykładów przygotowywanych dla środowiska naukowego, szkoleń bibliograficznych prowadzonych na wszystkich poziomach nauczania wyższego, ulotek, instrukcji oraz informatorów drukowanych i elektronicznych. W Bibliotece UMCS informacyjna polityka zewnętrzna prowadzona jest różnymi sposobami, począwszy od informacji drukowanej, przez informację w formie elektronicznej, a skończywszy na informacji ustnej przekazywanej bezpośrednio zainteresowanemu gronu użytkowników. Do tworzenia wizerunku Biblioteki za pomocą informacji drukowanej wykorzystywane są biblioteczne przewodniki, informujące o działalności instytucji. Oprócz podstawowych informatorów przekazywane są czytelnikom instrukcje wyszukiwania w katalogu online oraz instrukcje prowadzenia strategii wyszukiwawczej w poszczególnych bazach bibliograficznych. Tworzone są dziedzinowe zestawy elektronicznych źródeł bibliograficznych, pomocne przy wyszukiwaniu informacji naukowej. W ten sposób organizowana jest promocja zasobów cyfrowych Biblioteki, która staje się podstawowym warunkiem efektywnego wykorzystania tych źródeł. Podejmowanymi przez Bibliotekę UMCS próbami integracji środowiska naukowego są organizowane otwarte wykłady środowiskowe tworzące cykl pod nazwą „Szkoleniowe poniedziałki". W ramach tej inicjatywy odbyło się 30 prelekcji, m.in.: *Wybrane aspekty budowy i eksploatacji bibliotek cyfrowych w środowisku akademickim*, wykład prof. dr. hab. Mirosława Górnego; *Jerzy Giedroyć i tzw. krąg Kultury*, wykład prof. dr. hab. Jerzego Święcha; *Folksonomia – przekleństwo czy błogosławieństwo opisu bibliograficznego?*, wykład dr. Piotra Tafiłowskiego.

Biblioteka promuje swą działalność, aktywnie uczestnicząc w ogólnouniwersyteckich imprezach, takich jak coroczny Festiwal Nauki czy Drzwi Otwarte – Promocja Oferty Edukacyjnej UMCS. W minionych edycjach tych imprez Biblioteka przedstawiła następujące prezentacje: *Z Biblioteką w domu* – promocja Biblioteki Cyfrowej UMCS (Festiwal Nauki 2009), *Biblioteka kluczem do sukcesu* – promocja Biblioteki UMCS (Drzwi Otwarte 2010), *Biblioteka mojego wieku* – promocja Biblioteki UMCS (Festiwal Nauki 2011), *Nauka przygodą życia, biblioteka drogowskazem* (Drzwi Otwarte 2012). W okresie Tygodnia Bibliotek w BG UMCS organizowane są tematyczne wystawy mające na celu prezentację zbiorów bibliotecznych w zakresie omawianej problematyki. Przygotowywane są imprezy integrujące środowisko akademickie, takie jak wydarzenie parateatralne *Biblioteka UMCS – wieża Babel* w wykonaniu grupy aktorskiej Tektura Event w 2008 r., które w oryginalny sposób promowało czytelnictwo; w 2009 r. odbyła się prezentacja *Od linotypu do Biblioteki*

Cyfrowej, na której uruchamiany był linotyp z początku XX w., a rockowa grupa studencka The Crows dała koncert przed głównym wejściem do Biblioteki; w 2013 r. Oddział Informacji Naukowej organizował grupowe zwiedzanie Biblioteki pod hasłem „Nieznane przestrzenie Biblioteki" – akcja miała na celu zapoznanie czytelnika nie tylko z miejscami udostępniania zbiorów; w 2014 r. został zorganizowany konkurs „Czytanie na śniadanie" – czytelnicy mieli możliwość publicznego przeczytania fragmentów poezji lub prozy i otrzymania nagrody.

Działalność promocyjna Biblioteki UMCS wyraża się również w samodzielnie przygotowywanych wystawach okolicznościowych. W ciągu 70-letniej historii tej placówki odbyło się ponad 200 wystaw, w tym w ostatnim 20-leciu przygotowano i prezentowano 60 ekspozycji, takich jak m.in.: *70-lecie Biblioteki UMCS* (2014), *Grafika książki naukowej Wydawnictwa UMCS* (2013), *Biblioteka ciągle w grze* (2012), *Maria Curie-Skłodowska – Pamięć – Obecność* (2011), *Fryderyk Chopin w słowach, obrazach, dźwiękach* (2010), *Literacka Lubelszczyzna pierwszej połowy XX wieku* (2009), *Jerzy Giedroyć – Książę Emigrantów* (2007), *Zabytki Kartografii Polskiej – ze zbiorów BG UMCS* (2006), *Plakat Polski 1899–1945* (2004), *Podążając za Herlingiem* (1997).

Reasumując: Biblioteka Główna UMCS wykorzystuje różne środki i narzędzia do kreowania wizerunku i przekazywania informacji o własnej działalności i rozwoju, a jej działalność promocyjna jest dynamiczna i dostosowana do zmieniających się oczekiwań użytkowników.

ZAKOŃCZENIE

Prezentowane omówienie przeobrażeń struktury, lokalizacji i działalności Biblioteki UMCS nie rości pretensji do kompleksowego wyczerpania tych zagadnień. W niniejszym opracowaniu starano się zasygnalizować problemy, z jakimi borykała się Biblioteka w początkowym okresie swojego funkcjonowania oraz przedstawić przekształcenia strukturalne i tendencje rozwojowe w zakresie jej działalności. Główne zadania współczesnej Biblioteki omówiono tak, by uchwycić kierunki ich przekształceń i jednocześnie odnotować wymierne efekty, dające się ująć metodami statystycznymi.

Zaprezentowane w niniejszym artykule zmiany w strukturze Biblioteki odzwierciedlają problemy i zadania danego czasu realizowane przez Bibliotekę UMCS. Obecnie podstawową tendencją jest konsolidacja zarówno oddziałów w BG UMCS, jak też bibliotek specjalistycznych, tworzących większe jednostki wydziałowe.

Dzięki skupieniu uwagi na ostatnich latach funkcjonowania Biblioteki wyodrębniliśmy kilka podstawowych zakresów aktywności, które stanowią remedium na słabnące zainteresowanie tradycyjnymi zbiorami, wpisane w szerszą perspektywę

cyfrowej rewolucji[26]. Pierwszym działaniem jest strategia wzmacniania potencjału zasobów cyfrowych, obejmujących zarówno zbiory zdigitalizowane, jak też e-czasopisma i e-książki. Drugim jest wprowadzanie nowoczesnych form udostępniania tradycyjnych zbiorów na zasadach Wolnego Dostępu. Trzecim, choć nie mniej ważnym, jest troska o jakość udzielanych informacji bibliotecznych, bibliograficznych, rzeczowych i rozwój umiejętności informacyjnych wśród czytelników.

Bibliografia

Literatura przedmiotu

Adriankowa M., *Problemy organizacyjne Bibliotek Zakładowych UMCS w Lublinie*, Lublin 1966.

Fedorko S. (oprac.), *Informator dla czytelników*, Lublin 1954; wyd. zmienione 1963 i 1969.

Gawrysiak P., *Cyfrowa rewolucja. Rozwój cywilizacji informacyjnej*, Warszawa 2008.

Jasienowicz M. (oprac.), *Działalność Biblioteki w roku 1970*, Lublin 1971.

Kowalski Z., Olczak J., *Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: przewodnik*, Lublin 1980.

Łosowska A., *Archiwum UMCS w nowej siedzibie*, „Wiadomości Uniwersyteckie" 2007, nr 3, s. 19–20.

Pastuszko I., *Architektura Dzielnicy Uniwersyteckiej w Lublinie*, Lublin 2013.

Wilczyńska M., *Biblioteka Główna: informator*, Lublin 1994.

Wilczyńska M., *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: 1944–1974,* Lublin 1976.

Wojnarowicz S., *Półwiecze Biblioteki Głównej UMCS. Informator wystawy,* „Folia Bibliologica" 1998, R. (1994/1995), s. 139–188.

Zarządzenia/uchwały

Statut Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 1991, § 40, s. 21.

Uchwała nr 477 Rady Ministrów z dn. 4 czerwca 1952 r. w sprawie wzorcowego statutu szkoły wyższej, załącznik, M. P. nr A-57, poz. 883, § 42–48.

Zarządzenie Rektora UMCS nr 13, 14/89 z dnia 23 sierpnia 1989 r.

Zarządzenie Rektora UMCS nr 18/2014, [online] http://www.umcs.pl/pl/uchwaly-zarzadzenia-pisma-okolne,2499,zarzadzenie-nr-18-2014-rektora-uniwersytetu-marii-curie-sklodowskiej-w-lublinie-z-dnia-28-marca-2014-r-w-sprawie-wprowadzenia-regulaminu-biblioteki-uniwersytetu-marii-curie-sklodowskiej-w-lublinie,10408.chtm.

Zarządzenie Rektora UMCS nr 18 z 1995 r., Archiwum UMCS.

Zarządzenie Rektora UMCS nr 18/98 z dn. 29 maja 1998 r., Archiwum UMCS.

Zarządzenie Rektora UMCS nr 49/2003, Archiwum UMCS.

[26] P. Gawrysiak, *Cyfrowa rewolucja. Rozwój cywilizacji informacyjnej*, Warszawa 2008, s. 6–8.

Materiały archiwalne/sprawozdania

Biblioteka Uniwersytecka, dokument nr 17/66, Archiwum UMCS.
Biblioteka Uniwersytecka, dokument z 1.10.1965 r., Archiwum UMCS.
Dziennik korespondencyjny 1953–64, sygn. Bibl. 9/139, Archiwum UMCS.
List Władysława Skoczylasa do Dyrekcji BU w Poznaniu z 9.03.1950 r., sygn. Bibl. 9/2, Archiwum UMCS.
Materiał do pogadanki radiowej W. Skoczylasa z 30.05.1950 r., sygn. Bibl. 9/2, Archiwum UMCS.
Podstawy prawne Biblioteki UMCS 1952–53, sygn. Bibl. 9/3, Archiwum UMCS.
Sprawozdania 1952–66, sygn. Bibl. 9/19, Archiwum UMCS.
Sprawozdania roczne BG UMCS za lata 1998–2013, dostępne w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
Sprawozdanie z 5-letniej działalności BG UMCS, sygn. Bibl. 9/1, Archiwum UMCS.
Sprawozdanie z działalności BG UMCS 1945–48, sygn. Bibl. 9/13, Archiwum UMCS.

Netografia

Statystyki NUKAT, [online] http://centrum.nukat.edu.pl/.
Statystyki Biblioteki Cyfrowej UMCS, [online] http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/pubstats.